

Una societat assetjada

ALBERT GARCIA ESPUCHE

Una societat assetjada
Barcelona 1713-1714

Editorial Empúries
Barcelona

*El projecte d'aquesta obra va rebre
el XVI Premi Octavi Pellissa.*

1714 / 2014

© Albert Garcia Espuche, 2014

Primera edició: març del 2014

© d'aquesta edició: Grup Editorial 62, s.l.u.,
Editorial Empúries info@grup62.com
www.editorialempuries.cat

Impressió: Cayfosa
Dipòsit legal: B. 4219-2014
ISBN: 978-84-9787-938-5

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Tots els drets reservats.

A l'Anna i a la Núria.

AGRAÏMENTS

Vull agrair l'ajuda rebuda de part de Rosa Maria Alabrús, Joaquim Albareda, Agustí Alcoberro, Julia Beltrán de Heredia, Josep Maria Camarasa, Josep Capdeferro, Josep Capdevila, Toni Castells, Josep Antoni Cerdà, Eliseu Climent, Carles Dorico, Mercè Gras, Xavier Lencina, Carles Mas, Anna Molina, Rosa Nacente, Laureà Pagarolas, José Pardo, Carme Pérez Aparicio, Josep Maria Planes, Eduard Puig, Francesc Riart, Oriol Ripoll, Xavier Tarraubella i altres amics que potser oblidó.

Núria Rivero ha revisat el text. Si el lector pogués comparar les versions anterior i posterior al seu treball, comprendria per què li estic tan agrait. Així mateix, vull agrair la curosa feina de correcció duta a terme per Isabel Obiols.

CONTINGUT

Abreviatures	11
Cronologia succincta	13
PREVIS	17
NOTÍCIES	33
Barcelona, cort austriacista	37
La ciutat, sense reis	151
Comença el setge	185
Comença el bombardeig	335
Arriba el duc de Berwick	365
Els atacs d'agost	395
L'última setmana	441
Dimarts 11 de setembre	485
La setmana següent	499
Viure la derrota... i superar-la	523
EPÍLEGS	617
Quatre Barcelones	619
La «societat de la fe pública»	647
ANNEXOS	659
1. Sobre el coneixement	661
2. Nombre d'habitants	665
3. Defuncions, matrimonis i naixements	675
4. Refugiats	689
5. Cases malmeses	701
NOTES	707
ÍNDIX ONOMÀSTIC	911

ABREVIATURES

ACA

Arxiu de la Corona d'Aragó

ADB

Arxiu Diocesà de Barcelona

AHCB

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

AHPB

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona

APCCV

Arxiu de Protocols del Reial Col·legi Seminari del Corpus Christi de València

APSJP

Arxiu de la Parròquia dels Sants Just i Pastor

ASMP

Arxiu de Santa Maria del Pi

BC

Biblioteca de Catalunya

BN

Biblioteca Nacional, Madrid

CNH1

Francesc de Castellví, *Narraciones históricas*, vol. 1, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, Madrid, 1997

CNH2

Francesc de Castellví, *Narraciones históricas*, vol. 2, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, Madrid, 1998

CNH3

Francesc de Castellví, *Narraciones históricas*, vol. 3, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, Madrid, 1999

CNH4

Francesc de Castellví, *Narraciones históricas*, vol. 4, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, Madrid, 2002

DCVB

Diccionari català-valencià-balear

HHSW

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien

CRONOLOGIA SUCCINTA

4 JUNY A 10 AGOST 1697

Setge francès de Barcelona

20 SETEMBRE 1697

Pau de Rijswick, final de la Guerra dels Nou Anys

1 NOVEMBRE 1700

Mort de Carles II; testament a favor de Felip d'Anjou

12 NOVEMBRE 1700

Felip V és proclamat rei d'Espanya a París

7 SETEMBRE 1701

Gran Aliança de l'Haia, en defensa contra França

3 OCTUBRE 1701

Felip V jura les Constitucions de Catalunya

12 OCTUBRE 1701

A 14 GENER 1702

Corts de Felip V a Barcelona

8 MAIG 1702

Les Províncies Unides declaren la guerra a França i Espanya

15 MAIG 1702

Anglaterra declara la guerra a França i Espanya

16 MAIG 1703

Portugal s'uneix a la Gran Aliança de l'Haia

12 SETEMBRE 1703

Carles III, l'arxiduc, és proclamat rei d'Espanya a Viena

6 MARÇ 1704

Carles III arriba a Portugal

28 MAIG 1704

Intent d'aixecament austriacista a Barcelona

31 MAIG, 1 JUNY 1704

Bombardeig de Barcelona per la flota aliada

1 JUNY 1704

Marxa la flota aliada

20 JUNY 1704

El virrei Velasco empresona Vilana Perlas, Feliu i altres

17 MAIG 1705

Pacte dels Vigatans

20 JUNY 1705

Pacte de Gènova, aliança entre Catalunya i Anglaterra

18 AGOST 1705

Aixecament austriacista a València

26 AGOST A 14 OCTUBRE 1705

Setge austriacista de Barcelona

7 NOVEMBRE 1705

Entrada de Carles III a Barcelona

28 NOVEMBRE 1705

Carles III jura les Constitucions de Catalunya

5 DESEMBRE 1705

A 31 MARÇ 1706

Corts de Carles III a Barcelona

16 DESEMBRE 1705

El general Basset entra a València ciutat

4 FEBRER 1706

Lord Peterborough entra a València i acaba el bloqueig borbònic

3 ABRIL A 12 MAIG 1706

Setge borbònic de Barcelona, fracassat

2 JULIOL 1706

Carles III és proclamat rei a Madrid

6 AGOST 1706

Els borbònics recuperen Madrid

22 MARÇ 1707

Havent partit el dia 4 de València, Carles III entra a Barcelona

25 ABRIL 1707

Batalla d'Almansa, greu derrota austriacista

8 MAIG 1707

València, ciutat ocupada pels borbònics

6 JUNY 1707

Xàtiva capitula davant els borbònics; el 19 comencen els incendis

26 JUNY 1707

Abolició dels Furs del Regne de València

11 SETEMBRE

A 12 NOVEMBRE 1707

Setge borbònic de Lleida

2 AL 26 DE NOVEMBRE DE 1707

Setge felipista de Morella

11 JULIOL 1708

Capitulació de Tortosa

26 JULIOL 1708

Giovanni Francesco Gemelli Careri arriba a Barcelona

1 AGOST 1708

La reina fa la seva entrada a Barcelona i es casa amb Carles III

18 SETEMBRE 1708

Josep Camañes és testimoni d'una acta a Barcelona

7 DESEMBRE 1708

La ciutat d'Alacant, ocupada pels borbònics

11 ABRIL 1709

Carles III s'instal·la a Horta, a la torre de Fontaner

29 MAIG 1709

Els reis tornen a Barcelona

28 NOVEMBRE 1709

Giovanni Francesco Gemelli Careri marxa de Barcelona

17 JULIOL 1710

Batalla d'Almenar, favorable als austriacistes

20 AGOST 1710

Batalla de Saragossa, favorable als austriacistes

14 SETEMBRE A 14 DESEMBRE
1710

Setge austriacista de Morella

28 SETEMBRE 1710

Segona ocupació austriacista de Madrid

8 DESEMBRE 1710

Setge o batalla de Brihuega, favorable als borbònics

10 DESEMBRE 1710

Batalla de Villaviciosa, favorable als borbònics

15 DESEMBRE 1710

A 25 GENER 1711

Setge borbònic de Girona

30 DESEMBRE 1710

A 3 FEBRER 1711

Setge borbònic de Morella

17 ABRIL 1711

Mor l'emperador Josep I, germà de Carles III

27 SETEMBRE 1711

Carles III marxa per jurar com a emperador a Frankfurt

TARDOR 1712

Les tropes angleses abandonen Catalunya

19 MARÇ 1713

La reina s'embarca per tornar a Viena

21 MARÇ 1713

Josep Camañes arriba per segona vegada a Barcelona

29 ABRIL 1713

Tractat d'Utrecht entre la Gran Bretanya i França

21 JUNY 1713

Conveni de l'Hospitalet

30 JUNY A 9 JULIOL 1713

Junta de Braços, decisió de resistir a ultrança

2 JULIOL 1713

Embarcament de les tropes imperials

6 JULIOL 1713

Es declara la guerra a ultrança; discurs de Ferrer i Sitges

13 JULIOL 1713

Tractat d'Utrecht entre Anglaterra i Espanya

13 JULIOL 1713

Villarroel accepta el càrrec de comandant general

- 25 JULIOL 1713
Inici del setge de Barcelona
- 9 AGOST A 4 OCTUBRE 1713
Expedició del diputat militar
- 30 NOVEMBRE 1713
Extracció dels nous consellers de la ciutat
- 1 FEBRER 1714
Arriba l'armada enemiga
- 6 MARÇ 1714
Tractat de Rastatt
- 3 ABRIL 1714
Inici del bombardeig borbònic des del Clot
- 23 MAIG 1714
Inici del bombardeig borbònic des del convent de Caputxins
- 7 JULIOL 1714
El duc de Berwick arriba davant de Barcelona
- 25 JULIOL 1714
El bombardeig «mai vist ni sentit»
- 3 AGOST 1714
Última anotació al diari de Josep Camañes
- 11 A 14 AGOST
Atac borbònic duríssim a les defenses de llevant
- 11 SETEMBRE 1714
Assalt borbònic final
- 9 MARÇ 1715
Ordre reial de fer la Ciutadella
- 16 GENER 1716
Decret de Nova Planta
- 24 JULIOL 1717
L'expedició espanyola a Sardenya salpa de Barcelona
- 18 JUNY 1718
La flota espanyola salpa de Barcelona cap a Sicília
- 26 GENER 1725
S'acaba la Ciutadella
- 30 ABRIL 1725
Tractat de Viena

PREVIS

EL 4 DE SETEMBRE DE 1714, només una setmana abans de l'assalt final a Barcelona per part de les tropes borbòniques que l'assetjaven, el notari Josep Amat i Reixach, jugant-se la vida sota el foc enemic, va fer dues actes notariais de possessió de sengles cases del mercader Josep Ignasi Vidal. La primera de les actes es va realitzar al matí a la Riera d'en Prim, davant d'un baluard de les defenses del Raval; i l'altra a la tarda a la falda de Montjuïc, prop de l'ermita de Sant Bertran.

Durant un acte de possessió de casa, dut a terme normalment en cas d'heretar o comprar un edifici, el propietari en mostrava la clau de manera ostensible, obria i tancava la porta de l'habitatge, hi entrava sol o agafat de la mà dreta de qui el venia i es quedava dins en senyal de possessió. Després, l'amo prenia un puny de terra a l'eixida o a l'hort i la llançava als quatre vents. I tot mentre es recitava un seguit de frases protocol·làries.

Si aquests actes de possessió poden resultar estranys als nostres ulls, ho és molt més que es fessin en condicions de gran perill. És evident que no es tractava d'actes ineludibles de subsistència. Des de la perspectiva actual, semblen iniciatives perfectament prescindibles en una situació de conflicte extrem. A la Barcelona del període, però, dites accions eren fidels a unes «formes de fer en comú» i es continuaren realitzant amb certa normalitat fins i tot en els moments més dramàtics del setge.

Aquesta obra vol ajudar a entendre més bé la societat catalana del període, partint del convenciment que l'anàlisi de les etapes més difícils, com ara la del setge de Barcelona de 1713-1714, pot resultar eficaç per copsar trets no tan fàcils d'apreciar o de valorar en la seva justa mesura si s'estudien només els anys de calma.



El setge de Barcelona de 1713 i 1714 es va perllongar durant més de tretze mesos, una durada força més gran que l'habitual en l'època. No fou aquesta, però, la seva única singularitat. La desproporció entre les forces atacants i les defensores va ser molt notable: era realment insòlit que uns pocs milers d'assetjats intentessin resistir els exèrcits de les corones de França i Espanya. S'hi pot afegir també el caràcter dels bombardeigs rebuts per la ciutat, que foren duríssims i van tenir com a objectiu no només les muralles i els baluards, sinó les cases i els habitants, i van causar terror i una enorme devastació. Finalment, és prou clar que un altre tret rellevant del setge el constituï la gran importància dels seus efectes.¹

És cert que no va ser l'assetjament més llarg de tots els coneguts, ni el més intens en tots els seus moments, ni el de més desproporció de forces, ni el més cruel en pèrdua de vides, ni el de conseqüències finals més terribles. La suma, però, de tots els seus trets, cada un dels quals és prou acusat, va convertir el setge de Barcelona de 1713-1714 en molt singular i força escrits contemporanis ho van recollir.

Jorge Próspero de Verboom, enginyer borbònic que va participar al setge i que després fou l'encarregat de projectar i aixecar la Ciutadella, el fort que havia de controlar els vençuts, va escriure el setembre de 1716 una «Relación de lo que se juzga necesario, para la defensa de la Ciudadela que se fabrica en Barzelona...», on analitzà tot allò que li calia al fort per resistir un setge (homes, armes, queviures...). Verboom donava per fet un temps màxim de resistència als setges i, per això, presentava un «estado de lo necesario en

esta Ciudadela suponiendo que su defensa podrá llegar al término de tres meses». Aquesta era la durada que considerava raonable en tots els casos, les ciutats incloses. En aquest sentit, l'enginyer argumentava: «La mayor parte de las plazas, aún las que se hallaban prevenidas de todo lo que los gobernadores o comandantes de ellas habían podido pedir y desear, no han resistido el tiempo que debían.» I afegia: «Puedo decir que de todos los sitios que han venido a mi conocimiento en treinta años ha que sirvo, de que veintiséis de ingeniero, no he visto defensa que haya llegado hasta el punto a que razonablemente había de ser. Porque siempre se encuentran algunos motivos, sean buenos o malos, que obligan a rendirlas más presto que se debía. Sólo se defendió lo bastante la ciudad de Barcelona, por la ciega obstinación de su pueblo; y porque, además de hallarse esta plaza muy abastecida de todo género de víveres y municiones de guerra, no se pudo cerrarla por la parte de mar, por donde entraron muchos géneros durante su bloqueo y sitio» (cal dir però que, com es veurà més endavant, durant els darrers set mesos del setge la ciutat va patir un bloqueig força efectiu).²

L'autor anònim del *Journal du siège de Barçelonne commandé par Monséigneur le maréchal Duc de Berwick généralissime de l'armée des Deux Couronnes*, escrit l'any 1714, va afirmar que els segles a venir tindrien difícil creure aquell remarcable succés. I sobre el triomfant mariscal de Berwick opinà que passaria a la glòria, ja que el setge de Barcelona va ser «un assumpte únic» que havia requerit una gran paciència per assolir una conquesta tan difícil, sobretot contra uns defensors furiosos que menyspreaven els seus béns i les seves vides per seguir «la seva boja passió».³

Manel Soler, frare del convent de Sant Josep que va viure el setge dins de Barcelona, afirmà que «lo foc de esta ciutat, tant de ofensa com de defensa, no se ha vist mai en lo món, ni igual la resistència de la gent de la plaça».⁴

El felipista Vicente Bacallar y Sanna, marquès de San Felipe, va escriure sobre els moments finals de l'assetjament: «Villarroel y el

cabo de los conselleres de la ciudad [Rafael Casanova] juntaron los suyos y acometieron a los franceses, que se iban adelantando ordenados; ambos quedaron gravemente heridos. Entonces desmayaron los defensores, pero en todas las partes de la ciudad se mantuvo la guerra por doce continuas horas, porque todo el pueblo peleaba. No se ha visto en este siglo semejante sitio [setge], más obstinado y cruel.»

Al seu torn, el religiós alacantí Nicolás de Jesús Belando, també borbònic, va afirmar que s'havia vist a la Barcelona assetjada «una de las resistencias más considerables que se leen en las Historias [...] mayor que la de Numancia por temor más al tiro de pólvora que al elefante».⁵

L'autor anònim de les *Remarques d'un voyageur sur la Hollande, l'Allemagne, l'Italie, l'Espagne, le Portugal, l'Afrique, le Brésil, et quelques Isles de la Méditerranée*, obra publicada a l'Haia l'any 1728, recordava: «Les barcelonais nous ont retracé la valeur des anciens romains, dans le dernier siège qu'ils ont soutenu en 1714 contre une armée de françois et les forces de l'Espagne, dont ils repoussèrent pendant quatorze mois les efforts avec un courage intrépide.»⁶

Ja als nostres dies i a la seva coneguda obra sobre la Catalunya moderna, l'historiador Pierre Vilar sintetitza: «Barcelona cau com a república exemplar, l'heroisme de la qual meravella per molt de temps Europa. Els nobles hi fan reviure les antigues virtuds militars; els rics ofereixen grans sumes en préstecs arriscats, equipen les tropes; els gremis, la universitat, lluiten en llurs pròpies formacions, al si de la Coronela, on la deserció, àdhuc la vigília de la caiguda inevitable, és desconeguda; el conseller en cap, sostenint personalment el xoc del darrer assalt, cau ferit en els plecs de la bandera de santa Eulària.»⁷

Com apunta l'historiador Joaquim Albareda, «no es pot explicar la resistència de Barcelona sense tenir en compte les esperances que els resistents van mantenir fins al darrer moment en la intervenció dels aliats, esperonada pels missatges de suport, sovint ambigus,

emesos per la cort imperial de la mà del secretari de despatx, el català Ramon de Vilana Perlas, un dels homes amb més influència en l'emperador. Com tampoc no podem obviar un altre element, imprescindible per entendre l'actitud maximalista dels resistents, que era el seu convenciment que, en realitat, no hi havia el més mínim marge de negociació amb Felip V, tal com certifica la repressió ferotge que va emprendre a partir de 1707 i les informacions que rebien de la cort de Madrid. Una cosa i l'altra, sumades a la composició majoritàriament popular de les forces socials de la ciutat, després de la fugida de bona part de la gent benestant, i a la radicalització que se'n derivà, conformen la "lògica" de la resistència, difícilment comprensible si l'aïllem d'aquests paràmetres».⁸

Presentada la singularitat del setge de Barcelona de 1713-1714, val la pena aproximar-se a la idea que es tenia en el període sobre els trets que caracteritzaven els catalans. A l'obra citada *Remarques d'un voyageur...*, es pot llegir: «Les catalans sont fort jaloux de leur liberté, très fiers dans leurs montagnes, hardis et cruels dans leurs expéditions; impenétrables dans leurs projets, quoique naturellement fort volages, et d'une sincérité dont personne ne s'avisera de répondre. D'ailleurs ces peuples sont infatigables, patients et industrieux, et d'une grande ressource à leurs alliés.»⁹

Al seu *Fènix de Catalunya*, Narcís Feliu de la Peña ja havia escrit que Catalunya era rica i capaç, però també lluitadora, valerosa i defensora de la seva llengua i les seves llibertats.¹⁰ La dualitat d'uns catalans treballadors i alhora coratjosos, d'una Catalunya pròspera i al mateix temps capaç de lluitar enèrgicament amb les armes a la mà, també la va subratllar, dècades més tard, François Marie Arouet, Voltaire, a l'obra *Le siècle de Louis XIV*: «La Catalogne est un des pays les plus fertiles de la terre et des plus heureusement situés. Autant arrosé de belles rivières, de ruisseaux et de fontaines que la vieille et la nouvelle Castille en sont dénuées, elle produit tout ce qui est nécessaire aux besoins de l'homme, et tout ce qui peut flatter ses désirs, en arbres, en blé, en fruits, en légumes de toute espèce.

Barcelone est un des beaux ports de l'Europe, et le pays fournit tout pour la construction des navires. Ses montagnes sont remplies de carrières de marbre, de jaspe, de crystal de roche; on y trouve même beaucoup de pierres précieuses. Les mines de fer, d'étain, de plomb, d'alun, de vitriol y sont abondantes; la côte orientale produit du corail. La Catalogne, enfin, peut se passer de l'univers entier, et ses voisins ne peuvent se passer d'elle. Loin que l'abondance et les délices aient amoli les habitants, ils ont toujours été guerriers, et les montagnards surtout ont été féroces: mais malgré leur valeur et leur amour extrême pour la liberté, ils ont été sugjugués dans tous les temps»...¹¹

A la visió del català com a treballador infatigable, que amb la força del tòpic ha arribat fins als nostres dies, se'n sumava una altra, ben establerta fa tres segles, del català com a lluitador notable. Aquesta doble cara potser podria ajudar, entre moltes altres coses, a explicar la singularitat del setge de Barcelona de 1713-1714.



Aquest treball ni pretén ni podria abordar en detall el context de la Guerra de Successió, originada per la disputa entre els dos pretendents per succeir Carles II al tron de la monarquia hispànica: el duc d'Anjou i l'arxiduc d'Àustria. Gaudim d'una àmplia i excel·lent bibliografia recent que ha estudiat l'origen i evolució del conflicte bèl·lic, el seu caràcter internacional, la marxa de la guerra a Espanya, els episodis a Catalunya, els perquès de la resistència aferrissada a Barcelona i, també, les greus conseqüències de la derrota catalana. L'enriquiment del coneixement històric produït els últims anys en aquest àmbit ha estat extraordinari.¹²

És oportú, en canvi, recollir aquí una part de l'anàlisi realitzada per alguns historiadors sobre qüestions rellevants del context català i barceloní anterior al setge de 1713-1714: això ajudarà a emmarcar l'obra.

Joaquim Albareda subratlla alguns dels trets fonamentals de la Catalunya del període, i entre aquests hi ha la importància de la seva estructura jurídic-política, amb les Constitucions com a element central. L'autor escriu: «Malgrat que el sistema s'havia erosionat per la manca de reunions de Corts concloses des de 1599, i per l'avenç del poder reial acabada la Guerra dels Segadors, la represa del constitucionalisme era una realitat incontestable el 1700 i es reflectí en les Corts de 1701-1702 i 1705-1706.» Albareda assenyala que cal també posar en relleu «el sistema representatiu municipal que donava veu a l'«home comú»», sense oblidar la singularitat de la capital del país: «Convé remarcar el paper de lideratge polític que exercí la ciutat de Barcelona en el conjunt del Principat. Un paper, en bona part, protagonitzat pel patriciat i pels negociants, encara que no hem d'oblidar els artesans.» Com l'historiador apunta oportunament, Barcelona era, segons Giovanni Botero, «més república franca que ciutat vassalla». I Albareda rebla: «Tant en el cas del govern de Catalunya com en el de la ciutat, l'absència reial, un autèntic inconvenient en sentit polític, significà un avantatge a l'hora de definir una política en termes propis, més «republicana» [...] aquella mena de llibertat era cada cop més estranya en un temps en què els prínceps maldaven per construir l'Estat al servei dels interessos dinàstics, a còpia d'incrementar la fiscalitat i els efectius militars per fer front a la guerra omnipresent. En efecte, tant els interessos col·lectius, com les vies de representació, quedaven, cada cop més, exclosos d'aquesta dinàmica. Un procés que fins i tot experimentaven les repúbliques italianes.»¹³

El respecte als usos, el costum i les lleis i la defensa de la *res publica* podien portar un dels «homes comuns» d'aquella societat a l'extrem de deixar-se empresonar. És el que va passar, com hem explicat en altres llocs, en el cas del barceloní Mateu Hereu.¹⁴ Hereu era un modest cirurgià-barber, un home més de la «gent corrent», però que, com podia passar a Barcelona, fou conseller cinquè i, per tant, Il·lustríssim Senyor. Poques altres ciutats europees podien

veure una cosa semblant. El rodolí amb el nom de Mateu Hereu fou triat a sort de la bossa de conseller cinquè i això va fer que passés a ocupar l'alt càrrec per un any. En aquest temps simultaniejà les feines d'afaitar, treure queixals i fer sagnies amb les obligacions i responsabilitats a la Casa de la Ciutat. Les reunions del col·legi de cirurgians passaren a fer-se aquell any a casa de Mateu Hereu, al Pla d'en Llull, i no com fins aquell moment a la del cònsol en cap del col·legi, ja que calia el màxim respecte pel conseller Hereu, «Il·lustríssim Senyor». Per honorar el seu càrrec, va haver d'encarregar la roba necessària per exercir-lo, pagant el sastre de la seva butxaca. Si per causa de dificultats econòmiques l'hagués adquirit de segona mà, hauria rebut el càstig corresponent: una gramalla dignificava el càrrec només si era nova. Finalment, Mateu Hereu, passat l'any establert per exercir com a conseller cinquè, tornà a ser simplement barber.

El 1704, quan Hereu era conseller, el virrei Francisco Antonio Fernández de Velasco y Tovar, comte de Melgar, va enviar l'il·lustríssim home comú a la presó: s'havia negat a informar sobre les deliberacions i votacions del Consell de Cent, que calia sempre mantenir en secret. El cas mostra quina podia ser la manera de pensar i de comportar-se d'algú que formava part dels homes comuns barcelonins. Fa ben patent quin era el seu concepte de *res publica* i quin era el grau de compromís que els ciutadans tenien amb el bé comú. A Barcelona resultava primordial mantenir un funcionament digne del govern municipal, caracteritzat pels graus considerables de participació que presentava, de la mateixa manera que calia defensar els drets i les llibertats del país. L'actitud resistent d'un cirurgià-barber davant del poder del virrei, amb la ferma intenció de no revelar les votacions del Consell de Cent, constitueix un fet prou explicatiu d'aquella societat.¹⁵

En aquest mateix sentit, val la pena tenir present l'opinió sobre Catalunya que tenia un forà que la coneixia bé: el portuguès fra Domingo de Conceição. Aquest home, malgrat les seves reiterades

diatribes contra els catalans, ja que segons ell actuaven moguts pels interessos materials i l'ambició, va escriure sobre el sistema jurídicopolític de Catalunya: «Sus leyes son admirables, no hay mejor gobierno público en reino alguno [...]. La justicia en sus pueblos la hacen por sí, es distributiva y no parcial. Todos llevan el trabajo por igual parte y conforme a sus recursos, y en esto tienen más rectitud que en cualquier otra cosa. Los tributos son ellos mismos los que los aplican sin dependencia del príncipe.» I sobre Barcelona el portuguès va escriure que la seva grandesa era el seu govern polític: «Es señora de todos los tributos que se pagan en ella y los puede poner y retirar sin dependencia de príncipe. Manda acuñar moneda y cuando él [el rey] la quiera acuñar ha de ser con autoridad de la ciudad y con los mismos cuños que ella acuña, conforme los privilegios concedidos por todos los reyes no sólo a esta ciudad sino a todo el Principado que en gobierno político es todo uno.»¹⁶ Els elogis del portuguès fan referència a bona part d'allò que els assetjats a Barcelona defensaren i que es va perdre l'11 de setembre de 1714.

En un sentit semblant, l'historiador Eduard Martí escriu, referint-se a l'etapa del setge, durant el qual les institucions van demostrar un respecte remarcable envers la legalitat constitucional que els guiava: «En els moments més crítics per a l'estabilitat política i social del Principat, les institucions catalanes reaccionaven ampliant la base social de les persones que podien prendre i influir les decisions finals. Comptat i debatut, només entre la Diputació i el Consell de Cent hi va haver més de seixanta persones decidint sobre el futur de Catalunya, a les quals caldria afegir els membres del Braç Militar, de la Conferència dels Tres Comuns i els de les juntes interinstitucionals, la qual cosa faria arribar la xifra a un centenar. No anava pas desencaminada [la historiadora] Núria Sales quan ens recordava que els comuns havien estat acusats de democràtics. En el context de l'enfrontament amb un rei de caràcter absolutista, el dinamisme institucional català, defensor de la política de consens i d'una major participació ciutadana en les decisions que afectaven tota la societat,

es presenta amb un signe clar de modernitat. Aquesta era una de les causes per les quals molts catalans van lluitar l'11 de setembre de 1714.»¹⁷

L'aposta dels catalans a la Guerra de Successió era, com afirma Joaquim Albareda, «una aposta política i econòmica que perseguia la conservació i l'enfortiment d'un marc jurídic i institucional que responia sobretot als interessos d'uns grups socials ascendants però també a l'«home comú» gràcies als mecanismes de representació i de participació que aquella societat havia desenvolupat. A parer del felipista marquès de Gironella, Felip V disposava d'una «ocasión muy oportuna de poner todos sus dominios bajo una misma ley, de exaltar la autoridad de la verdadera nobleza cercenando la demasiada de la plebe», la qual afirmava que tenia un pes rellevant al Consell de Cent, format majoritàriament «de menestrales y artistas y gente común». Les Constitucions eren la clau de volta d'aquell sistema. Per això, en el tram final de la guerra, els resistents invoquen essencialment la pàtria i les seves llibertats i, en un grau molt menor Carles III, el rei que van aclamar el 1705 i que els va abandonar el 1711».¹⁸

És en aquest marc general on convé situar les «Notícies» de la present obra, protagonitzada sobretot per «homes comuns», per la «plebe» que el marquès de Gironella menyspreava i a la qual, segons ell, calia «cercenarle» el seu poder excessiu.



Els estudis sobre el setge de Barcelona de 1713-1714 s'han basat, molt primordialment, en l'extraordinària i magna obra *Narraciones históricas*, escrita per Francesc de Castellví i Ovando, militar nascut a Montblanc el 1682. Castellví era capità de la Coronela, la força armada formada pels col·legis i gremis de la ciutat, i va viure els fets en primera línia. Deixant de banda l'interès del personatge com un dels protagonistes dels esdeveniments, l'hem de citar aquí, sobretot,

com a imprescindible historiador del setge i dels períodes anterior i posterior. Castellví va ser als llocs dels fets, inclosos els més peril·losos, però quan va arribar el moment de redactar les seves *Narraciones históricas* a l'exili de Viena, va saber escriure amb la fredor necessària. Sens dubte, la dimensió de la seva aportació és molt gran i la qualitat del seu treball resulta més que notable.¹⁹

Després de Castellví, altres historiadors han abordat el setge de Barcelona. Recentment s'han fet balanços de les aportacions destacades i ben conegudes de Mateu Bruguera (l'obra del qual pateix el greu problema de no citar les fonts emprades), Salvador Sanpere i Miquel, Santiago Albertí, Pere Voltes, Josep Maria Torras i Ribé..., i gràcies a aquestes valoracions no cal que tractem aquesta qüestió.²⁰

D'altra banda, l'excel·lent treball de recuperació de dietaris del període fet per Joaquim Albareda, Agustí Alcoberro i Mireia Campabadal els darrers anys proporciona un seguit de valuoses narracions del setge de Barcelona. A les que ja eren conegudes, com ara la d'Emanuel Mas i Soldevila, s'han sumat les del dietari del convent de Santa Caterina, la del frare Manel Soler, la del notari Aleix Claramunt, la d'un felipista anònim, etc. Tots aquests textos de protagonistes del setge són molt valuosos des del punt de vista de la informació que proporcionen i, a més, hi podem valorar la dimensió humana d'uns relats fets per persones que volien deixar constància dels patiments de la ciutat i dels propis.²¹

Tot i subratllant els grans mèrits de Castellví i els valors indiscutibles de totes les aportacions sobre el setge de Barcelona, cal dir que no s'hi pot trobar una aproximació al comportament d'un nombre apreciable d'individus anònims. Hi consten referències generals a les reaccions dels assetjats davant les qüestions més greus, com ara la fam o la por; i si és cert que es descriuen els actes d'una considerable quantitat de persones, aquestes són quasi sempre significades i, en la gran majoria dels casos, hi apareixen en relació amb els fets militars i les decisions que comportaven. En qualsevol cas, a partir d'aquestes bases no és possible passar de l'anàlisi de les accions

de moltes persones anònimes a visions i reflexions de caire més general.



La metodologia que guia aquesta obra planteja com a fonamental abordar al mateix temps les dimensions macrohistòrica i microhistòrica. Si és evident que cal entendre el «bosc» per tal de no perdre's en la visió particular dels «arbres», és igualment cert que sense analitzar i entendre els «arbres» no es pot comprendre el «bosc».

Per obtenir una visió més completa dels trets d'una societat, resulta útil aportar dades sobre accions diverses de persones poc rellevants, a més de considerar els actes singulars dels personatges més destacats. En el cas de Barcelona, una aproximació que tingui en compte els «anònims» sembla especialment interessant ja que, com s'ha apuntat, el paper de l'«home comú» a la capital catalana no era el de simple subjecte passiu. Així, la recerca ha portat a considerar els actes de centenars de subjectes que no són els «grans protagonistes» d'aquells fets de la Història (amb majúscula), però que també eren allà i que aporten històries (amb minúscula) amb prou elements de grandesa, de generositat, de patiment i, sobretot, d'explicació reveladora per ajudar-nos a endinsar-nos en la societat que va patir el llarg drama del setge.²²

Per abordar la recerca ha estat fonamental la informació que aporten les actes notariales. Aquestes fonts documentals fan referència a tota mena de fets de la vida laboral i familiar, de l'economia i de la vida quotidiana d'una part molt considerable dels habitants de la ciutat. Les dades notariales s'enriqueixen amb les d'altres fonts que s'endinsen també en el «particular», com ara els documents parroquials o els que deixen constància dels plets; i, lògicament, s'acompanyen també de les esmentades narracions del setge.

En general, el conjunt de la documentació emprada permet no tan sols saber molt més sobre determinats comportaments indivi-

duals dels assetjats, sinó que, a partir de la suma de casos i de dades, facilita una aproximació global a la societat que patí el setge i, més en detall, a algunes qüestions fins ara no gaire estudiades. Així, la present obra dedica una atenció especial als beneficis que la instauració de la cort austriacista a Barcelona va reportar a determinades persones i als problemes que creà simultàniament al gruix de la població; a la situació i els problemes dels valencians i altres refugiats a Barcelona; a les ajudes que els naturals del Regne de València van demanar a Carles III; a les excuses dels qui van marxar de la ciutat just abans d'iniciar-se el setge; a la veritable dimensió dels enderrocs de cases causats per les bales i bombes borbòniques...

Cal afegir que els notaris del període no tan sols subministren una gran quantitat d'informació, sinó que en aquesta obra formen part fonamental d'una aproximació al coneixement del període. Ha resultat bàsic, en efecte, entendre que el paper dels notaris resultava central en aquella societat, precisament pels trets que la definien. Aquest és un fil conductor de l'obra que porta a una reflexió final al segon epíleg.

A partir de la voluntat de realitzar una anàlisi detallada, el treball aporta un nombre considerable de noves dades sobre persones que es trobaven a Barcelona durant el setge de 1713-1714. Es proporcionen aquí nous coneixements sobre austriacistes que se sabia que havien defensat la ciutat i es revela la presència a Barcelona d'altres, alguns força significats, que s'ignorava que fossin a la Ciutat Comtal en el període del setge. D'altra banda, les notes de l'obra constitueixen, en certa manera, un text paral·lel que presenta moltes dades i que pot ajudar a plantejar noves recerques. Sens dubte, com més coneixement s'obté, més clar resulta que queda un llarg camí a recórrer per conèixer a fons el setge de Barcelona, la societat que el va patir i les relacions que en aquella etapa s'establiren amb llocs propers o allunyats.